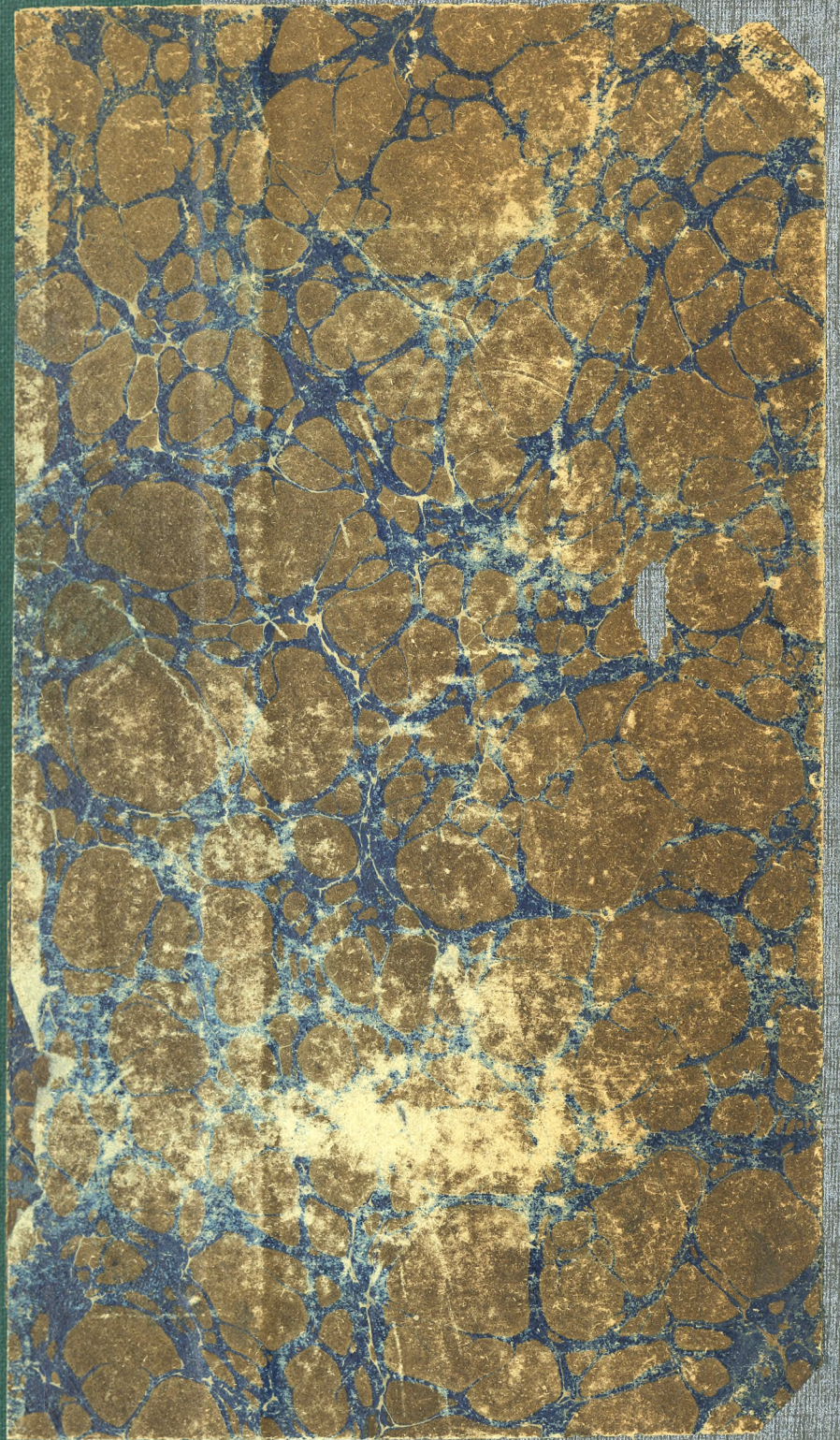

Politikai
röpiratok.

158.

158

1408

EMLEKIRAT

A

MAGYAR IPAR FEJLESZTÉSE

ÉRDEKÉBEN.

Gróf ZICHY JENŐ-től.

5.

BUDAPEST, 1880.

PESTI KÖNYVNYOMDA-RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG

Hold-utca 4. sz.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Faint, illegible text in the middle section of the page, likely bleed-through from the reverse side.

Reménylve tenni.

DC-BALLACI GEZA

ELŐSZÓ.

A hetvenes évek eleje óta az iparos-mozgalmak és ezzel kapcsolatosan az iparkérdések folytonosan napirenden vannak hazánkban. Csak alkalmas idő és jól választott alkalom kellett, hogy e mozgalom erősebb hullámokat verjen és mindazokat érintse, kik hazánk közgazdasági fejlődése és nemzeti léte iránt érdeklődnek.

Évek óta, behatóan foglalkoztam az ipartügyet érdeklő kérdésekkel, az iparos-mozgalmakkal és az összes közgazdasági érdekekkel, a mennyiben ipar, kereskedelem és gazdaszat hazánkban csak együttes, arányos fejlesztés mellett emelhetők a kor színvonalára.

És az ipar és gazdaszat együttes fölkarolása veti meg a harmadik közgazdasági főtényező: a hazai kereskedelem fölvirágzásának alapját.

És ezt szükségesnek tartom kiemelni azért is, mert sokan azon nézeten lehetnek, hogy az iparos-mozgalmakkal csak pár hó, a székesfehérvári kiállítás óta foglalkozom. Nem. A fehérvári kiállítás nem indító ok, hanem csak eszköz volt arra nézve, hogy e téren a nyilvánosság elé kiléphessek. És pedig tervszerűen felállított eszköz, mely megismertetett bennünket hazai iparunk egyes ágazataival, a mint azok fejlődni képesek voltak, vagy a fejlődésre képesek lehetnének.

E kiállítás egyszersmind fényes alkalom volt a közönséget meggyőzni arról, hogy a társadalomnak is vannak kötelességei az iparral szemben. Mert az iparfejlesztési munkát csak akkor leszünk képesek sikerrel keresztül vinni és eredménynyel betetőzni, ha azt az egész társadalom magáénak ismeri, és a társadalom minden rétege sietni fog a reá váró föladatoknak örömmel és lelkesedéssel megfelelni.

Figyelemmel kísértem továbbá maguknak az iparosoknak mozgalmait és valahányszor kívánalmaiknak, követelményeiknek adtak kifejezést, mindig azt tapasztaltam, hogy iparosaink eddig főleg elméleti irányban haladtak e téren, és az ipar fejlődhetését jó ipartörvények, és egyéb állami intézkedésektől gondolták függővé tenni.

Én jelen munkámban főleg az iparfejlesztés *gyakorlati* igényeire voltam tekintettel, éppen azért, mert méltánylom az imént jelzett theoretikus irányt is. De ha a gyakorlati tέρre nem viszzük a társadalmat, csak félmunkát végeztünk, melyet teljes siker nem koronázhat.

Ezen szempontokból irtam, és bocsájtom közzé ez emlékiratomat a magyar ipar fejlesztése érdekében. Ajánlom a benne felhozott eszméket és terveket mindazok szives figyelmébe, kik hazánk fennállását kiválóképen virágzó ipar- és konsolidált közgazdasági viszonyok által vélik biztosíthatónak.

Székesfehérvárott, 1879. nov. 20-án.

Gr. Zichy Jenő.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Faint, illegible text in the middle section of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

Faint, illegible text at the bottom of the page, possibly bleed-through from the reverse side.

I.

Újabb időben — és különösen mióta az országgyűlés az Ausztriával való kiegyezés ügyével foglalkozott, mindinkább terjed az országban az a nézet, hogy a magyar ipart támogatni, fejleszteni és növeszteni kell. Általában el van terjedve a tudat, hogy mint kiválóan mezőgazdasági ország többé meg nem állhatunk, hogy szerepünk, melyet még csak egy évtized előtt is, mint Európa nyugati államainak gabnatára, oly jól betöltöttünk, — lejárt. Az őstermelési erő nagyobb mérvben megáldott vidékekre ment át. És, ha nem akarunk az anyagi tönk szélére jutni, a haladás terére kell lépnünk, és ez érdeemben sokoldalú tevékenységet kifejtjenünk.

Iparunk helyzete.

Ez az általános érzet még jobban terjed most, midőn az ipar terén tagadhatatlanul haladással találkozunk. Bármennyire általános is a kívánság az ipar emelése érdekében, a legutóbbi

évtized fényesen bizonyítja, hogy Magyarorszá-
ban haladunk e téren. Avagy nem haladás-e az,
hogy az ország különböző vidékein gépgyárak
keletkeztek és sikerrel dolgoznak, hogy erdeink
gazdag fakészletét fűrészgépek, és más faipar-
telepek értékesítik, — hogy vashámoraink a leg-
újabb találmányok szerint berendezve, dolgozzák
fel vasérczeinket? Avagy nem haladásra mutat-e
az, hogy a világkiállításokon iparosaink nagy-
számú kitüntetésekkel vívtak ki, és hogy orszá-
gos kiállításaink mindinkább nagyobb tanúságot
tesznek iparosaink életrevalóságáról?

Midőn így egyrészt öntudatosan mondhatjuk
magunkról, hogy az ipar Magyarországon újabb
időben haladt, másrészt a helyzetjavítására foly-
ton törekvő ösztön hatalmánál fogva is, az az
általános kívánság észlelhető, hogy az ország
közgazdasági állapotának gyökeres átalakítása
céljából országos mozgalmat kell megindítani.
Országos mozgalmat, mely az iparérdekek föl-
ismerése és ápolására vezessen.

Ezen két egymást látszólag kizáró körülményből azt kell következtetnünk, hogy bármennyire haladt legyen is iparosságunk, nem emelkedhetett oly mértékben, a mint ezt a létező viszonyok, nevezetesen az iparos feldolgozására kínáló nyersanyag nagy mennyisége, az

ország fogyasztó képessége, és a helyzetünk által kínálkozó természetes előnyök kiaknázása megkövetelik. Szóval, hogy *saját iparosságunk más országok ipara által kiszorult azon helyekről is*, a melyek természetserűen, és első sorban a mi iparunknak kelendőségi piacjai lehetnének.

II.

Külföldi példák.

Ily viszonyok folytán — mindenek előtt *meg kell vizsgálnunk azon okokat, melyeknél fogva a külföldi ipar (és itt kiválóan az osztrák ipart is értjük) a belföldivel szemközt előnyösebb helyzetben van. Lássuk: miért nem emelkedhetik, a belföldi ipar legalább is oly mértékben, hogy a külföld iparczikkeit saját hazánkból kiszoríthassa?*

Ezen kérdésekre csak egy választ adhatunk. És ez az, hogy a *külföldi ipar már megerősödött, míg a belföldi ipar még csak kezdő* és még mindig a kezdet nehézségeivel küzd. Magára hagyatva, minden anyagi és erkölcsi támogatás nélkül, rendkívüli esetekben a kezdő is megtud birkózni erőteljesebb versenytársával, főkép ha helyzeténél fogva oly előnyöket használhat fel, a melyeket versenytársa nem ismer, vagy a melyeket ez megszerezni nem tud. Rendes körülmények között azonban, a

kezdő a gyöngébb fél és erősebb versenytársával szemben a rövidebbet huzza, tönkre megy. És a győztes versenytársa amannak tönkre jutása által még jobban emelkedik.

Ha ezen előnyöket, melyekkel a megerősödött ipar a kezdő iparral szemben bír, taglalni akarjuk, azt találjuk, hogy az iparosság majdnem valamennyi tényezőjénél az előnyök a megerősödött ipar számára kínálkoznak. Az iparnak *főfeltételei a tőke, a munkás és a kelendőségi piac.* — A megerősödött ipar és így a velünk versenyző külföldi iparos, elegendő és olcsó tőkével rendelkezik. Itt a *tőke* szót közgazdasági értelemben vesszük és úgy értelmezzük, hogy a megerősödött ipar olcsón és könnyen jut pénzhez, olcsón és könnyen szerzi meg az iparhoz szükséges felszereléseket, a gépeket, a gyári berendezést, a tudomány által tett újabb vívmányokat. Olcsón és könnyen építetteti az ipartelepeket. Ezen viszonyokkal szemben nálunk az ipar majdnem minden tekintetben hátrányban van; nehezen és legtöbbször csak nagy kamatok mellett jut pénzhez, a gépeket messze földről, tehát drágán és költséges közlekedési eszközök igénybe vétele mellett kell megszereznie, a gyári berendezéseket rendszerint külföldről s külföldiek által kell eszközölnie,

Tőke.

tehát drágább pénzen vásárolja be; az újabb találmányokat is csak ily uton kaphatja meg. Az ipartelepék építése mindezeknél fogva nehezebben s e mellett költségesebben megyen végbe. Szóval, iparosainknak lépten nyomon *drága tőkével kell küzdeniök.*

Munkás.

Igy áll körülbelül a viszony a *munkásnál* is. A külföldi ipar talál munkáskezet, mert külföldön nemcsak általában sűrűbb a népesség a mienknél, hanem az illető iparos vidékeken kiváló mértékben találkozunk sűrűbb népességgel. A nagyobb népszám nemcsak a munkásokat adja meg a kivánt mennyiségben, azaz nemcsak elég munkás kezet ad az ipar rendelkezésére, hanem a *munkások bérét is szabályozza*, azt rendszeressé és aránylag olcsóbbá teszi. Szóval a külföldi ipar *elég számú és olcsó munkás felett rendelkezik.* De mindezekon felül a megerősödött külföldi ipar a munkások tekintetében egy nagy előnnyel rendelkezik. Ugyanis *képzett munkásai* vannak. Megerősödött ipar iskolázott munkást nevel, még pedig az ipar minden ágazatának. Itt nemcsak a napszámosok sorába tartozó közönséges munkás kínálkozik bőszámban, hanem a gépekkel bánni tudó gyári munkás is, a munkásokat vezető főmunkások is s a nagyobb telepeket igazgató műszaki üzletvezetők is.

Mily egészen máskép áll a viszony nálunk! nemcsak drága a munkás, de legtöbb esetben és főleg bizonyos vidékeken még drága pénzen sem kapunk készséggel és kedvvel dolgozókat. Ha nagy nehezen szerez is egyik-másik vállalat munkásokat, azok részben megbízhatlanok, nem dolgozók. Legnagyobb hiány van azonban a képzett munkásokban és a művezető egyéneknél. Még azon iparosainknak is, kik már most is méltó büszkeségei a magyar iparnak, mint például a malomiparosok, az ilyféle munkaerőt a külföldről kell importálniok. *Drága és nem képzett a munkás nálunk.*

A *kelendőségi piacokat* a megszokottság teremti. ^{Kelendőségi piac.} Sehol sem mutatkozik az emberi természet tétlenségi hajlama nagyobb mérvben, mint a kelendőség törvényénél. Sokszor a jobb és az olcsóbb termény nem tudja kiszorítani a rosszabb és drágább cikket, csak azért, mert a vevő, a fogyasztó az utóbbi cikkekhez nincs hozzászokva. Évek hosszú sora, nagy fáradság és kitartás kell ahhoz, hogy valamely elterjedt cikk más iparos készítménye által kiszorításra az általa elfoglalt piacról. A külföldi megerősödött ipar birtokában van a kelendőségi piacnak, hazai fejlődő iparunk még magában az

országban is csak a térfoglalónak nehéz szerepére van utalva.

Ha a külföldi, megerősödött iparnak előnyei a belföldivel szemben még oly nagyok is, *nem lehetetlen a belföldi ipart* erélyes tevékenység, kintartás és jól átgondolt tervszerű működés segélyével *nagyra növeszteni*, mert a közgazdaság terén is érvényre jut *az egyéniség* s valamint a politika terén helyes irány mellett a külömben alárendeltnek tetsző kis nemzet hatalmasabb nemzetekkel is nemcsak megküzdeni képes, hanem uralomra is jut és vezérszerepet játszik — ép úgy a közgazdaság terén is kilép az egyes nemzetgazdaság, feloldja a másik hatalmas versenyző által reá vetett bilincseket, megerősödik és függetlenné válik saját hazájában az idegen befolyástól, sőt a szomszéd nemzet gyöngébben fejlett gazdasági viszonyai között tért hódít s hódításával nemzetét a békés törekvések és foglalások terén hatalmasan elősegíti.

Bármily nagyok legyenek is a külföldi ipar előnyei, a belföldi ipart lehet fejleszteni és pedig annál is inkább, mert a belföldi ipar számára is *oly előnyök kínálkoznak, melyeknek felhasználása a külföldi ipar által nem lehetséges*. A terményekben oly gazdag hazánk majdnem minden iparághoz *nyers anyagot* szolgáltatathat és ezen nyersanyagot

rendesen az itt domináló külföldi iparnak is nyújtja. Ha tehát ezen anyag jövőben nálunk dolgoztatnék fel, egyrészt az ipar-telepek közelségénél fogva iparunk az anyagokat olcsóbban nyerné s másrészt a külföldi ipar helyzete megnehezítettetnék az által, hogy ezentúl tőlünk kevesebb nyers anyagot kapván, másfelé volna kénytelen ily anyagokért fordulni. Minthogy pedig ezen anyagokat eddig is kivált azért szerezte be nálunk, mert itt jutányosabban jutott hozzájuk, jövőre, legalább ezen anyagokat illetőleg, velünk szemben kevésbé előnyösebb helyzetben lesz.

*Felhasználni az iparunk számára kínálkozó természetes előnyöket, elhárítani a fejlődésének útjában álló természetes és mesterséges akadályokat, megküzdenni azon nehézségekkel, melyek az eddigi mulasztások folytán a külföldi ipar részéről támasztanak: ezek azon feladatok, melyeket meg kell oldani, ha általában közgazdaságunk átalakítását és vagyonosodásunk lehetőségét biztosítani akarjuk. Ily feladatokkal szemben azonban le kell mondanunk eddigi közönyösségünkről. Nem szabad a dolgokat egyszerűen magukra hagyni. A *laissez faire* elve helyett élénk érdeklődést, gondos megfigyelést kell tanúsítanunk és mindenek felett, *erélyes tevékenységet* kifejtenuünk. Tevékeny legyen ez egyes, tevékenységet fejtsen ki a társadalom*

s annak minden ágazata, de tevékenységet kell kifejteni az államnak is, mert a *laisser faire* elve is csak addig bir jogosultsággal, a míg a természetes fejlődés lehetséges. Mihelyt azonban ezen fejlődés külső erőszakos befolyás folytán gátolva van, a *laisser faire* a nemzeti erőnek csirájára csak bénítólag hat. A kertész is, midőn elveti a virágmagot, ügyel arra, nem fejlődik-e az elvetett magból a nemes virágok mellett dudva és ez utóbbit gondosan kitépi, sőt tudván, hogy a gaz elfojtja csemetéit, ha ezeket tőle meg nem szabadítja, nem a természet törvénye ellen cselekszik, midőn így a növényzet tisztításán dolgozik, hanem a természet törvényeit fölhasználva a növényzet tenyésztését akadályozó gatz eltávolítja.

Az iparfejlődés története szolgálhat példakalkal arra nézve, hogy az állam közreműködése által fejlesztetett az iparosság, és ha egyes nagy iparos-államok, p. o. Anglia, a társadalmi tevékenység roppant életrevalósága mellett, oly szerencsés volt, hogy az állam közvetlen tevékenysége nélkül is, tehát a *laisser faire* rendszer teljes érvényrejutása mellett emelkedhetett magasra: ez csak azt tanúsítja, hogy a nemzet, s gazdaságának fejlődése különböző utakon is lehetséges, és az illető utak megválogatása esetről

esetre válik szükségessé. De a mint nem lehet általában a politikát chablonszerűen minden nemzet életére alkalmazni, úgy *nem lehet és nem szabad a közgazdasági politikát egyszerű utánzásal helyettesíteni*, hanem tanulva és okulva más nemzetek törekvésein, a tapasztaltakat *a nemzet helyzetéből merített sajátos viszonyok szerint kell alkalmazni.*

III.

Az ipar-
fejlesztés
alapelvei.

Mielőtt az egyes teendőkre részletesen rátérnék, megvizsgálandók *azon elvek, a melyek az ipar fejlesztésénél alapul veendők*, jelesen meg kell oldani azon kérdést: mely iparágak támogatása és fejlesztése szükséges és kívánatos nálunk. Mert bármennyire kívánjuk, hogy az összes ipari szükségletek a belföldi ipar által fedeztessenek, illetőleg, hogy az országnak oly kifejlődött ipara legyen, mely által minden szükségletet benn az országban lehessen fedezni: a világ gazdaság rendszere egyrészt és az iparfejlődés törvényei másrészt, ezen kívánságnak gyors valószínűségét lehetetlenné teszik. Bármit tegyen is a nemzet, és a hazafias érzet lelkesítő hatása alatt bármennyit áldozzanak is az egyesek: lehetetlen, hogy az ország szükségletét pamut-árúkbán, selyem-árúkbán, finomabb aczél-árúkbán stb.,

a közel jövőben már a hazai ipar fedezze. Az efféle iparok fejlődhetnek rendkívüli szerencsés körülmények között, vagy ha az iparosság más ágakban már megerősödött. Ezen iparágakat ép úgy kell tekinteni, mintha azok az iparnövényzetnek virágai volnának; előbb a növényzet gyökereket ver, törzsöt hajt, lombosodik, izmosodik, s ha kiállotta az idők viharát, ha életerősnek bizonyult, akkor virágozik és gyümölcsüket terem. Ipart teremteni nem annyit tesz, mint mindenféle czikkek előállítására gyárat és vállalatokat létesíteni, a melyek azután az első viharos időben tönkre juthatnak és ezen bukásukkal nemcsak a beléjük fektetett tőkét játszák el, hanem — a mi erkölesi tekintetben nagyobb hátrány — a nemzet életképességét ily iparok tekintetében tagadásba hozzák, s a később az ipar terén esetleg ismét keletkező törekvéseket már előre megnehezítik.

Ipart teremteni annyit tesz, mint *a létező elemeket okosan felhasználva*, alkalmas támogatás segélyével oly vállalatokat létesíteni, melyek életképességüknél fogva még a válságos időben is kiállják az őket fenyegető veszélyeket, s azokat kiheverve, a nemzet vagyonosodásának előmozdításán annál hathatósabban működő tényezők gyanánt szolgálnak. Az ipar fejlesztésénél, néze-

tünk szerint, a következő szempontok az irányadók:

Létező
iparok fejlesztése.

a) Támogatni, fejleszteni és fokozatosan emelni kell azon iparágakat, a melyek már eddig is az országban léteznek. A létező iparokat a fejlesztés szempontjából három osztályba lehet sorolni; az I. osztályba tartoznak azon iparok, melyek eddigi fejlődésük folytán is már annyira jutottak, hogy hatalmas iparoknak tekinthetők, s nemcsak a belföldi szükségletet fedezhetik, a külföldi verseny teljes vagy részbeni kizárásával, hanem a külföldön is piacokat szereztek, s részben világhírre tettek szert. Kevés ilyen iparunk van, de néhányra mégis hivatkozhatunk. Ide tartozik mindenekelőtt a liszt-ipar, a fa-ipar némely ága, kivált a donga- és parket-gyártás, részben a keményítő-gyártás, a szesz-főzés, a vas-iparnak némely ágai, pl. a rudvas és másféle nyers-vasak gyártása, a Ganz-féle kéregöntetű kerekek készítése stb., a kocsi-gyártás, a borkő-gyártás, a karton-szinnyomatozás. Bármily erősek legyünk is most az említett iparágakban, nem szabad azt hinnünk, hogy utólérhetlenek vagyunk; az iparosság bármely ágazatában a természetes előnyök nagyobb munkás-értelmiség, tőke és kitartás által még jobban érvényesíthetők. Világos példa e tekintetben nálunk a keményítő termelése; még

egy évtizeddel ezelőtt az ország szükségletét a belföldi gyárak bőven fedezték, és külföldre is juttattunk ezen czikkekből; tekintsen most bárki az ország bármely városában, bármely füszerkereskedőhöz, s fog találni angol czímlapokkal díszített rizs- és kukoricza-keményítőt, s ha most ezen iparunk nem megyen is tönkre, sőt ha jelenleg az említett verseny mellett is virágzik, mégis több gyár bukása sínyli már a versenyt és intő szózat gyanánt figyelmeztet bennünket e körülmény arra, hogy a még oly erősnek tetsző hazai iparra is gondosan vigyázzunk, nehogy az általános haladás mellett *a külföld* újfent túlszárnyaljon bennünket.

A II. osztályba sorozhatók azon iparágak, melyeknek *nálunk nagy szerepök lehetne*, melyek részben már is kimutatták haladási képességüket, *de a külföldi verseny nyomasztó hatása alatt nem tudnak a fejlettség oly fokára jutni, a milyenre talán a kínálkozó természetesebb viszonyok mellett lehetséges volna*. Iparunk legnagyobb része ezen kategóriába tartozik. Jelesül a gépgyártás (kivált a mezőgazdasági gépek gyártása), az agyagipar, az üvegipar, a vasipar nagyobb része, (kivált a vasárúk gyártása), a vegyészeti iparok nagy része, kivált a sziksó, gyertya, szappan, gyújtó-árúk gyártása, az olajgyártás, a cukor-

Szükséges és létező iparok továbbfejlesztése.

gyártás, a likörgyártás, a serfőzés, a posztóipar, a kötve szótt árúk készítése, az ugynevezett confectionálás, a ruhakészítés, a bőrgyártás, a papirgyártás, a bútór- (kivált hajlitott bútorgyártás) stb. Mindezen iparágakban már is szép a kezdeményezés, már is szép az eddig is észlelhető haladás; de a belső szükséglethez képest még aránylag nagyon kicsiny a működési terük.

Iparok átala-
kitása.

A III-ik osztályba tartoznak azon iparágak, a melyek mostani alakjukban a legnagyobb erőfeszítés mellett, a legnagyobb áldozatok árán sem tarthatók fen, a melyek tehát okvetlen tönkrementésre vannak kárhóztatva, *ha általában tökéletesen és rövid idő alatt át nem alakulnak.* Az ipar terén is érvényes az az általános axioma, hogy a haladás a haladni nem tudókra nézve egyenlő a tönkrementéssel. A mely iparnál a gép kiszorítja a kézi munkást, ott vagy meg kell honosítani a gépeket, vagy abban kell hagyni az illető ipart. És ezen egyszerű törvény fel nem ismerése adott nálunk a sok panaszra okot. A még három évtizeddel ezelőtt oly virágzó és minden faluban feltalálható *vargaipar* most csak lézeng, — mert a gépekkel dolgozó bőrgyártással szemben életét fenntartania lehetetlen. Az előbb oly általános *szabóipar* vagy

a posztónyíró-ipar csak tengődik, mert a gépekkel felszerelt posztógyárakkal szemben működése gyarló.

Fa-gazdag erdeinkben ezelőtt gomba gyanánt létező *üveghutáink* nem tudnak többé az újabb találmányokkal teljesen felszerelt üvegyárak mellett virágozni. Sőt minél tovább tengetjük az ilyféle iparágakat, annál válságosabb lesz helyzetük, annál biztosabb bukásuk; mert a közlekedési hálózatnak mindinkább nagyobb területre való kiterjesztése folytán a verseny annál jobban és annál intenzívebb módon lépend föl ezen telepek közelében s megfojtja azokat. Ezen iparágak között van több, a melynek fenntartása még lehetséges, ha felszerelésük, illetőleg átalakításuk az újabb haladás által kívánt módon még kellő időben eszközöltetik; így a *szászok földjén* létező meglehetősen posztóipar megmenthető, ha kellően felszereltetik, de így a mint most van, tönkre kell mennie, és pedig annál gyorsabban, minél előbb fejlődik majd ki a vasuti összeköttetés folytán a forgalom Románia és a külföld között.

b) Támogatni, fejleszteni és fokozatosan emelni kell *azon iparokat, a melyeknek természetes föltételei benn az országban megvannak, jelesül, a melyek az illető nyersanyagot idebenn az*

Mezőgazdasági iparok.

országban megkapják, és így különös előnyökkel dolgozhatnak. Itt mindenekelőtt figyelembe kell venni mindazon iparágakat, a melyek *mezőgazdaságunkat* igénybe veszik. Termelésünk a világpiaczokon mutatkozó viszonyok folytán most már oda jutott, hogy a távolabbi piaczokat lassanként elveszti. Ily körülmények között maga a mezőgazdaság is legnagyobb előnyben részesülne, ha mezőgazdaságunk kibontakoznék az eddigi egyoldalúságából, és elhagyná a tisztán gabnatermelést, és legalább egyrészben a kereskedelmi növények termesztésére térne át, hogy így az országban termelt nyerstermények az ország iparosai által feldolgozhatók volnának. Világos példa e tekintetben már is lisztiparunk. Hová jutott volna gazdaközönségünk, ha a budapesti gőzmalmok csak magukban nem igényelnének mintegy 10 millió métermázsa gabnát? Mindazon iparok, melyek nyersterményeinket tovább feldolgozzák, méltók az ország hasznára való egészséges vállalatok fejlesztésére. Ide tartoznak tehát a *gabnát feldolgozó iparok*: a malomipar, a malátagyárok, a tésztagyárok, a süteménygyárok, a keményítőgyárok, a szeszfőzdék, a sörfőzdék; a *gyümölcsértékesítő ipar*: az aszalók, a bepárolási vállalatok, a különböző íz- (szilvaíz stb.) készítő, a liqueurgyárok; a *kereskedelmi növé-*

nyek feldolgozásával foglalkozók: a kötélverés, a czirókseprű és kefekészítők, czukorgyárok, az olajverés; a szőlőtermés értékesítésére törekvők: a pinczekezelés, a cognackészítés, a borkőgyártás, a szeszfőzés; a konyhakertészet terményeinek feldolgozására törekvők: a bepároló és befőző vállalatok (uborka savanyítás, mixed pieles készítés) az állattenyésztést illetőleg: a húsfeldolgozó vállalatok, még pedig a húsnak szárítása, sózás, füstölés, bepárolás általi conserválása, hurka- és szalámikészítés, zsirgyártás, gyertya- és szappan-készítés, a tejnek fris és süritett (comprimált) alakban eltartása, a sajt-készítés, a belek értékesítése, húrok gyártása, a nyersbőrnek feldolgozása, a bőrgyártás s vele kapcsolatban a czipész, nyerges, bőröndös, kesztyű-iparok; a szőrnek feldolgozása, lószőrkötelek, szitafenek, kefe stb. készítés, a csont és szaruk feldolgozása.

Hasonlókép ezen szempontból ítélendőek meg azon iparágak, a melyek az *erdészettel* és az *erdő terményeivel* állanak kapcsolatban, tehát különösen a faipar, még pedig a fűrésztelepek, butoripar, dongagyártás, ládakészítés, gyufaszál-készítés, zsalukészítés stb., továbbá a taplószedés és feldolgozása, a cserháj készítése és őrlése stb.

Erdészeti
iparágak.

Bányai ipar.

Végül ide tartozik a *bánya-kincsek* értékesítésével járó számos ipar, élükön a vasiparral.

A továbbfejlesztendő iparok részletezése.

c) Fejlesztteni vagy létesíteni kell *azon iparágakat, a melyeknek czikkoi az országban készséges és nagyszámú fogyasztókra találnának, s a mely cikkeket eddig a külföldi ipar útján szereztük be.*

Igy bortermelésünk bőséges, ásványvizünk nagymennyiségű *üveget követelnek.* Biztosítsuk ezen üveggyártást a belföldnek. Lisztünket, gabnáinkat nagymennyiségű külföldi *jutaszákokban* küldjük ki a külföldre. Létesítsünk a belföldön efféle gyárat. Összes terményeink és gazdasági eszközeink számára nagymennyiségű *ponyva* szükséges; ennek nagy része külföldön készül. Teremtsünk hazánkban is efféle vállalatokat. Épületeinket nyáron *zsalukkal* védjük a meleg ellen; ezen zsalukat nagy részben külföldről hozzuk. Biztosítsuk a belföldi iparosnak a belföldi szükségletet. Épületeinkhez külföldről hozunk *vágott köveket,* pedig van kövünk itt az országban elég, és ép oly jó, mint a külföldi.

Kiviteli iparok fejlesztése.

Végre d) fejlesztteni kell *azon iparokat, a melyek számára a külföldön könnyen és alkalmas módon piacokat lehet szerezni.*

Földrajzi helyzetünkénél fogva a szomszéd keleti tartományokban, különösen Szerbia, Románia, Bulgária és Törökország némely tartomá-

nyaiban oly előnyösen jelenhetünk meg, hogy ezen vidékek számos iparcikkeinknek állandó és biztos piaczként szolgálhatnak, sőt eddig is — daczára a külföld erélyes működésének — e vidékeken sok iparcikkeink kelendőséggel bírtak. Az ugynevezett brassói iparcikkeknek főkelendőségi helye Románia volt, iparunk Szerbiában jó piacczal bír, sőt ezen vidék likör-, gyertya-, stb. szükségletét hazánkban fedezi. Ezen piacok számára dolgozni, az ottani ízlés szerint ezikkeket készíteni s ott állandóan megtelepedni: ez is az ipar-politikai törekvések egyik főcélja.

Összefoglalva a mondottakat, a következő iparágak azok, a melyeknek támogatása kiválóan érdekünkben fekszik:

I. A mezőgazdasággal szorosabban összefüggő iparok.

Malomipar, tésztagyártás, süteménygyártás, keményítő készítés, szeszgyártás, sörfőzés, gyümölcs-aszalás, gyümölcs-befőzés, gyümölcs-bepárolás, kötélverés, ezirókseprű- és kefekészítés, ezukorgyártás, olajgyártás, borkezelés, cognak-készítés, borkőgyártás, főzelék-elkészítés, hússzáritás, hús-füstölés, hús-bepárolás, hurka- és szalámi-gyártás, gyertya- és szappan-készítés, tej-

conserválás, húrok készítése, bőrgyártás, cipőkészítés, nyerges és bőröndös árúk készítése, keptyűgyártás, szőr feldolgozása, lószórkészítés, szitafenék-gyártás, kefekötés, szarufeldolgozás,

II. Az erdészettel összefüggő iparok.

Faipar, fűrész-malmok, zsaluk gyártása, gyufavessző készítés, butoripar, ládagyártás, gazdasági eszközök gyártása, kocsirészek gyártása, eserháj-malmok, taplókidolgozás.

III. Más okból életrevaló iparok.

Vasipar, kocsigyártás, posztóipar, harisnyárúk gyártása, karton szinnyomás, ruhakészítő ipar, mezőgazdasági gépgyártás, kőipar, agyagipar, cementgyártás, üvegipar, papirgyártás, peccésviaszgyártás, kávépótlékgyártás, tinta-gyártás, festékgyártás.

Ipartermelő
társulatok.

Felsoroltuk itt azon iparágakat, melyeknek fejlesztése nemcsak kívánatos, hanem az ország anyagi fejlődésének érdekében szükséges is. Azonban megkülönböztetést teszünk azon iparágak közt, melyeknek előmozdítását kizárólag a magán vállalkozó szellemnek kell átengedni, és

azok közt, melyek felvirágzásához számos tényező összműködése, különösen pedig nagy tőkék szükségletnek. Az utolsó évek tapasztalatai nyomán és a viszonyok érett megfontolása után kimondhatjuk, hogy a bánya-ipar felvirágzása, jelesen pedig a szövő-ipar létesítése más uton, mint a tőkének és a rokomemű kisebb iparok egyesülésének útján alig érhető el. De megjegyezzük egyuttal, hogy a fenn megnevezett iparágak több csoportjának fejlesztésére olykép kell törekednünk, hogy az egy és ugyanazon iparághoz tartozó kisebb iparosok társulását, más szóval *ipartermelő-társulatok alakulását előmozdítjuk*, és ezeket az által hathatósan gyámolítjuk, hogy rendelkezésükre bocsátjuk a megfelelő mozgató erőket és tőkéket.

IV.

A felsorolt
célok elérése
körüli tevé-
dők.

Miután így tisztába jöttünk az iránt, mely iparágakat kell és lehet fejleszteni, meg kell vizsgálnunk azou módokat, melyekkel e cél legjobban és leggyorsabban elérni lehet, ki kell deríteni, mely eszközöket kell alkalmazni, s mely tényezőket kell és lehet a cél elérésére igénybe venni.

A nemzet valamennyi tényezőire, az egyesekre, a társaságokra és magára az államra e tekinteten külön-külön nagy feladatok várnak, és valamennyi tényező tevékenységét kell igénybe venni, ha a cél elérését komolyan akarjuk. Az egyes tényezők feladatát és szerepét azonban jól meg kell különböztetni.

Egyesek.

Az egyesek közgazdasági tevékenysége, s így iparfejlesztő tevékenysége is első sorban az *önzés ösztönében* fekszik. Ha valaki tevékenységéből előnyt, bizonyos hasznot lát; ha valaki

valamely vállalat jövedelmezőségéről meggyőződik, ezen vállalatot létesíteni is fogja, ha az általában vagyoni ereje szerint a lehetőség határai között fekszik. Igaz, hogy a nemzet egyeseit a hazafiság érzete is lelkesíti, s e czímen gyakran oly vállalatok is keletkeznek, melyek anyagi veszteséggel járnak, de az ily vállalatok előbb-utóbb megbuknak, ha haszonhajtókká nem válnak. Mert bármily nemes érzés is a hazafiság érzülete, az az anyagi téren csak akkor jut eredményre, ha az anyagi tér éltető elemével: *a haszonnal* van kapcsolatban. Ép ezen oknál fogva az egyesek elég tevékenységet fognak kifejtteni, mihelyt a kellő hasznot megtalálják az illető vállalatnál. Keleti kereskedésünknek egyik legfőbb hiánya az *alkalmas közvetítők és ügynökök* teljes hiánya. Ha tiz-tizenöt nagy cég összeáll, ha ezek ajánlkoznak alkalmas *provisio* mellett ily ügynökséget például Bukarestben, avagy Belgrádban vagy Sófiában felállítani, nem lehet kétség az iránt, hogy találkoznék nálunk is egyén, ki ily szerepre vállalkoznék. És lesznek a keleten nemcsak svajcezi, angol vagy német ügynökök, hanem magyarok is. Ha papirgyáraink évenként 40—50,000 mázsa faanyag (cellulose) feldolgozására képesek, és ha ezen anyagnak egy belföldi vállalattól való szerzését

Ügynökök
a keleti
piacon.

czélszerűnek látják, bizonyosan találkozik erdőtulajdonos, ki a fáját cellulosévá alakítandja. Ha megállapittatik az, hogy Görögország nagy számú aprószőlő-küldeményei számára készségesen vesz tőlünk évenként az eddigi használatban levő ládácskák helyett alkalmas ládákat, miért ne találkoznék nálunk, például Horvátország erdődús vidékein vállalkozó, ki ily ládák előállítására, szállítására vállalkoznék?

Az önzés és a haszonvágy oly hatalmas tényezők, hogy e részben a kellő tevékenység csak kevés külső támogatás mellett is, élet-erőre jut.

Nagyobb fejlettségű országokban az alkalmas és hasznot nyújtó vállalatok létesítése könnyen megy s például nálunk is az 1868—72-ki években hasonló mozgalom önként fejlődött, sőt túlságos mérvet is ültött. Rendes körülmények közt azonban nálunk a magántevékenység nem igen kezdeményező, de ösztönzés mellett, vagy is ha a kezdeményezés első nehézségei leküzdettek, nálunk is tevékeny lesz a vállalkozás.

Az egyeseknek az iparfejlesztő törekvésnél jutó szerepek közt kiváló fontossággal bir főuraink és főpapjaink tevékenysége.

Főurak.
Nagybirtokosok.

Főuraink, gazdag és vagyonos földbirtokosok, eddig az ipar terére nem szerettek lépni. Pedig

bármily nemes és hasznos foglalkozás legyen is a mezőgazdaság, az már ipar nélkül előbb-utóbb alárendelt szerepre jut. És főképp saját mezőgazdaságunkat csak úgy fogjuk erősebbé tenni, illetőleg a külföld piacainak szeszélyeitől függetleníteni; ha közel iparosság által tápláljuk. És mily könnyű volna nagybirtokosainknak iparos tevékenységet kifejteni. Most gazdag repceterméseinket kiviszik Franciaországba, Németországba, Angolországba és a repceolajt behozzuk külföldről. Miért nem állíthatna föl repcetermelő főuraink közül egyik vagy másik olajgyárt?

Miért ne állíthatna föl egyik vagy másik nagybirtokosunk olajgyárt?! Függetlenítené magát a külföldtől a repce-eladásnál, saját maga lenne a maga és a vidék termésének rendszeres vevője, az olajpogácsát, előnyös marha-hizlalás mellett, saját földjének trágyázására fordíthatná, és az olajgyártás hasznát *saját maga* értékesíthetné. Most évenként szászrezeket adunk ki olaj főzelékekre, ulmi spárgára, tiroli befőzött gyümölcsre, znaimi uborkára, angol mixed pickles-re. Pedig hát nem terem-e mindez anyag nálunk is bőségben?

Kertipar.

Nem találkozhatnék főuraink közül egy, a ki Budapesthez közel egy vasuti állomás mellett

korán érő friss főzelékkal látná el a fővárost; ki nagyszerű conserve gyárt állítva föl, saját termését és az országban termő számos uborkát s uborkafélét sós lébe és eczetbe rakva, nemcsak a belfogyasztást elégíthetné ki, hanem még a külföldre is szállítna magyar terményt; ki a gyümölcs-tenyésztést rendszeresen fejlesztve, a gyümölcsök sokféle nemét friss alakban és befőzve hozná kereskedésbe? És ha azután évenként száz-ekre menő *üveg* befőzött kerülne magyar főuri címjeggyel ellátva a piacra, nem találkozhatnék-e egy vagy más gazdag főúr, ki az erre szükséges üvegeket gyártaná?

De nem akarjuk a példák számát szaporítani, mert hisz mindenütt annyi a teendő, hogy — *kis akarat* mellett — valamennyi nagy földbirtokosunk egy-egy gyárt állíthatna fel, vagy hozzájárulásukkal egyes vállalkozók akár magánerejükből, akár részvényesekkel ilyen gyárat létesíthetnének, melyek egyrészt bizonyára az illető vidék fölvirágzását idéznék elő, idővel pedig az államháztartásra nézve nem megvetendő új adófaktorokká nőnének ki, másrészt közgazdasági állami gyarapodásunkat nagyon elősegítenék!

A nyugat fejlettebb államaiban, de közelünkben is, nevezetesen Morva- és Csehországban a gazdasági gyárok a nagybirtokosok és főurak

jövedelmi forrásainak tetemes részét képviselik. A nevezett két osztrák tartomány legrégebb és leggazdagabb nemesi családjai nagyszerű gyári vállalatokkal foglalkoznak s azoknak köszönik gazdasági birtokuknak fényes állását és roppant vagyonuknak nem csekély részét.

Tagadni nem lehet, hogy a kezdeményezés nem épen könnyű; *de hisz ép a nem könnyű dolog nemesíti a férfit!* Ép a nem könnyű dolog végzésére hivatottak azok, *a kik születésüknél fogva is már a nemzet élére helyezvék.*

Minden új vállalat — de főkép az ipar vállalatok bizonyos időn át kitartást igényelnek de akkor azután meghozzák a kívánt biztos hasznot. A kezdeményezésnek ezen nehézségét különösen gazdag főuraink hivatvák legyőzni s ha hazafias gondolkozásuk ezen tárgyra figyelmessé tétetik, lehetetlen, hogy tevékenységüket az iparfejlesztés hálás teréről elvonják. Főurainknak az ipari tevékenységbe való vonása egyik sarkpontja azon törekvésnek, a mely az ipar fejlesztésénél szem előtt tartandó.

Hasonlót kell mondanunk *egyházi nagyjainkról is*. Főpapjaink nagy része helyzetüknél fogva gazdag, vagyonos főurak. Nem lehet föladatunk főpapjaink gazdálkodását közelebbről megvizsgálunk. Annyit azonban meg kell emli-

Főpapok.

tenünk, hogy főpapjaink gazdag fekvőségeiken *az ipari vállalatokra eddig figyelemmel nem voltak.* Talán visszásnak tetszik az a kívánság, hogy főpapjainkat iparosokká akarjuk tenni? Talán ferde helyzetbe hozzuk az egyház embereit, ha a hitszent ügyének megvédése mellett, az anyagi tér, a haszonkeresés terére kívánjuk őket vonni?

Ha azonban meggondoljuk, hogy hiszen, mint földbirtokosok, mint erdőtulajdonosok, mint állattenyésztők, mint bortermelők már eddig is a vállalkozás terén állnak, hogy tulajdonkép már azért, mert a nemzeti vagyon egy részét, gazdag földterületeket birtokolnak, haszonkereső foglalkozásra vannak hivatva: kívánságunk nem fog visszásnak tetszeni.

Avagy mily különbség van abban, hogy most a tőzsdei jelentésekben a primatiális gyapjúról találunk följegyzéseket, és ha talán a jövőben primatiális posztóról látnánk említést téve? Avagy hogy most a veszprémi püspök borai praemiáltatnak, s jövőben a veszprémi püspökség által termelt borkő kapna az iparkiallításokon kitüntetést? Avagy, hogy most a kalocsai érsekség szépen tenyésztett szarvasmarhával tündöklök s jövőre helyesen berendezett sajt- és tejgazdaságának terményeivel lepné meg az országot?

Főpapjaink, mint az ország földbirtoka egy részének művelői, mint gazdag, vagyonos tagjai a nemzetnek, csak kötelességüket teljesítik, ha a kezelésükre bizott vagyont gazdaságosan értékesítik s ez által nemcsak saját vagyoni helyzetüket tartják jókarban, hanem a nemzet javára és vagyonosodására is dolgoznak. És ha ebbeli törekvésükben a közgazdaság követelményei szerint nem egyedül mezőgazdaságot, hanem iparos tevékenységet is fejtenek ki papi állásukon, főpapi méltóságukon a legkisebb csorbát sem ejtik.

Főpapjaink még egy tekintetben nagy szolgálatot tehetnének az országnak az iparfejlesztés és egyáltalában az államgazdálkodás szempontjából. És ez tulajdonképen semmi áldozatot sem követelne, hanem egyszerűen egy eddigi kiadás más célra fordításában állana. Főpapjaink jelenleg évenként nem megvetendő összegeket adnak *jótékony célokra, és a szegények felségélyezésére.*

Azon evangéliumi parancs, melynek követésében ezen eljárásuk gyökerezik, ép oly híven teljesítenék, ha a jótékony célokra és a szegények számára szánt összegeket hasznos munkások támogatására fordítanák, ha ezen összegekkel kezdő iparosokat segélyeznének, új iparágak életbeléptetését előmozdítanák. Mert ez által

a szegénységet alapjában megfojtánák, elhárítanák részben a szegénység keletkezését s így sokkal jobb és előnyösebb módon érnék el az eredeti cél, mint most alamizsnák osztogatása által. Főuraink ép úgy, mint főpapjaink, helyzetüknél és a nemzeti törzsvagyonnak kezelésük alatt levő nagy tömegénél fogva kötelességszerűen az ipar fejlesztésére vannak utalva, ha egyáltalában vagyonukat biztosan fentartani és gyarapítani óhajtják. Mindkét rendbeli nagyuraink nemcsak kezdeményezés, segélyezés és példanyújtás által, hanem nevezetesen *telepítvények* által nagy szolgálatot tehetnének az országnak, ha bizonyos területeket alkalmas föltételek mellett akár idegen, akár saját honosainknak (észak-megyei tótoknak, székelyeknek) átengednének s ekkép igyekeznének népünk csekély számát gyarapítani.

Telepít-
vények.

Végül nagyuraink, *mint fogyasztók, mint fényüzésben élők* is nagy szolgálatot tehetnének az ország iparának, ha szükségleteik megrendelésénél az ország iparosait s nem a külföldet pártolnák. Nagyuraink azon helyzetben vannak, hogy talán a drágábban termelő belföldi iparnak esetleg a külföldinél drágább czikkeit mégis megvehetik a nélkül, hogy ezért vagyoni tekin-

Hazai ipar
pártolása.

tetben fogyatkozást szenvednének ; s így a hazai ipar virágzására jó hatást gyakorolnának.

A mit egyesek nem tesznek, vagy a minek végrehajtásánál anyagi erejük túlságosan igénybe vétetnék, vagy a hol okvetetlenül több oldalú tevékenység, több oldalú ismeret és fáradozás szükséges: ott a *társas* működés, a társaság van hivatva az *egyesek* helyébe lépni. Társulatok — a szó tágabb értelmében — hathatósan működhetnek az ipar fejlesztésére, a mint tényleg már létezik is hazánkban nagyszámú iparvállalat, még pedig nagyrészt részvénytársaság alakjában. Kereskedelmi törvényünk a mennyire lehet, gondoskodott arról, hogy a részvénytársulatokkal majdnem mindenütt, s nálunk is jelentkező visszaéléseknek eleje vétessék, s így ezen alaknak egyes vállalatoknál leendő alkalmazása *nem* veszélyes. Tőkeszegény országban pedig kétségkívül a tőkének részvények útján való beszerzése mutatkozik előnyösnek.

A társulás különösen azon esetekben ajánlatos, melyben az egyesek ereje valamely közhasznú cél elérésére nem elegendő és oly esetben, melyben föltehető, hogy magánvállalkozó nem található. *Párhuzamosan* a társulati gyárak alapítására irányzott törekvéssel, a hitelforrások megszerzése és megnyitása érdekében is tevékeny-

Társulatok.

séget kellene kifejteni. Gyakran hivatkozhatunk arra, hogy hazánkban az ipar hátramaradásának főoka a hitel és a tőke hiányában rejlik. Elismerjük, hogy ez igaz és javaslatokat is készítünk a hitel kibővítése és tőkék bevonása tárgyában. De nem hallgathatjuk el azon meggyőződésünket, hogy e törekvések sokkal jelentősebb siker által koronáztatnának, ha a tőketulajdonosoknak hitelképes tárgyakat voluánk képesek nyújtani. E nézet helyessége mellett szól azon tény is, hogy a fővárosi malom-ipar olcsó hitelt élvez, s hogy annak váltóit évek óta szívesen számítolják le a bankkamatláb alatt.

Egyes nagyobb ipartelepeknek létesítésén kívül különösen társulatok volnának hivatva oly vállalatok alakítására és vezetésére, melyek az iparnak közvetve nagy előnyére válnának, az által, hogy az ország közgazdasági állapotát előmozdítanák.

Közraktárak.

Ide sorolhatók mindenekelőtt *a közraktárak* alkalmas *előlegezési alappal* dotálva; nemcsak mezőgazdaságunk, hanem az ipar is, egészen más mérvekben fejlődnék, ha az ország különböző terményei rendszeresen biztos helyeken lennének elhelyezhetők, és ha a termelő kész terményére legalább is aránylagos összegig pénzelőleget kaphatna. Hasonló nagy horderejű szolgáltatot

tehetne a *társulati alak* az iparnak az által, ha az ipartermékek kelendőségének előmozdítása céljából *bizományi és előlegezési üzletet* (Vorschuss-geschäft) létesítene. *Társulatok* feladata volna egyszersmind az ország vizeit, és *vizi erejét* alkalmas csatornázási hálózat által kellő értékre emelni, és ez által ezen elemek veszélyességét megszüntetvén, annak célszerűen fölhasznált erejét a mezőgazdaságnak, gazdasági iparnak (rétöntözés, rizstermelés, kertipar stb.) és a gyár-iparnak megszerezni. Ez országos általános vizszabályozási és csatornázási tervet készítése különben a kormány feladata volna.

Bizományi és előlegezési társulatok.

Viziutak.

Társulataink között nagy szerepet játszottak eddig a *bankok*, és különösen a *takarékpénztárak*. Ha mindazonáltal az ezen intézetek által gyümölcsözőleg elhelyezett tőke rendeltetését keressük, azt tapasztaljuk, hogy annak legkisebb része fordul az ipar felé. Pedig — komolyan megfontolva a dolgot — a rendelkezésre álló s gyümölcsözést kereső tőkéből csakugyan sok, meglehetősen improduktív célokra fordítatik. Korántsem szándékunk a takarékpénztárainknak azon eljárása ellen szólani, mely szerint ők pénzüiknek nagyobb részét ingatlanokba fektetik. Ezt mi mezőgazdasági országban félig-meddig még a takarékpénztár nevét viselő pénzüintézetek-

Bankok.
Takarék-
pénztárak.

nél is türethőnek véljük. De igen is fel kell szólalni az ellen, *hogy az iparos vállalat nem kap könnyen pénzt!* És ez irányban reformot kezdeményezni, e tekintetben újítással fellépni, ez képezné hitelintézeteink, takarékpénztáraink legszebb feladatát. Végül sajnosan tapasztaljuk, hogy iparosaink s főkép kézműveseink körében a *szövetkezetek* (Genossenschaften) és pedig sem a *fogyasztási* sem pedig a *productiv szövetkezetek* nem tudnak gyökeret verni, pedig a külföld tapasztalatai az eféle társulásnak *kiváló előnyeit* kézzelfogható példákkal bizonyítják! Ezen szövetkezeteket életbe léptetni, ezeknek tért szerezni okvetetlenül szükséges, ha iparosainknak haladását óhajtjuk. Kereskedelmi törvényünk gondoskodott arról, hogy az ily szövetkezetek alkalmas jogi állást foglalhassanak el, tehát csak a szövetkezetekbe lépőktől függ a kész előnyöket élvezni, és szövetkezeteket alakítani.

Szövetkeze-
tek.

III.

Az iparfejlesztés tekintetében a legnagyobb feladat azonban az államra hárul. És pedig nemcsak azért, mert az állam a nemzeti élet leghatékonyabb tényezője, hanem különösen azért, mert hátramaradt országokban a fejlődés útja elé gördülő akadályok oly nagyok, hogy azoknak elhárítása az állam tevékeny közreműködése nélkül alig képzelhető. Az állam.

Mielőtt a tulajdonképi állami teendők fejtegetésébe bocsátkoznánk, meg kell említeni, hogy az állam természetesen mint *magán gazdaság* is tekintetbe veendő akkor, midőn tényleg a magán gazdaság jellegével működik. Így például mint földbirtokos, mint erdőtulajdonos, mint iparos és gyáros. Ebbeli minőségében az állam ugyanazon kötelességeket tartozik teljesíteni, melyeket előbb főurainktól követeltünk, sőt e részben az államot a példaadás és kezdemé-

nyezés nemes föladata is különösen megilleti. Hasonlókép fontos szerep jut az államnak mint *fogyasztónak* és ha főuraink és főpapjaink hazafias érzületeire támaszkodva, azt követeltük, hogy szükségleteik fedezésénél a belföldi ipart vegyék igénybe, az államuál már nem pusztán erkölesi kötelesség, hanem a haszon szempontja is rendeli a szükségleteknek ily uton való ki-elégítését.

Az állami
szükségletek
a hazai ipar
által fede-
zendök.

Mert az államra koránsem az az előnyös, ha szükségleteit *verseny útján legolcsóbban ajánl-kozó külföldi iparostól szerzi be*, s ezen verseny folytán a külföldi iparosnak munkaerejét növeszti; neki az országban iparcikkeinek kelen-dőségére nézve, már az által is, hogy nagyobb megrendeléseket tesz, utat nyit és ezen művelete által a belföldi iparost, ki a belföldi nyersanya-got feldolgozza és belföldi munkásoknak ad fog-lalkozást, ki az ország kincstárába fizeti adóját, működésében akadályozza és esetleg tönkre is teszi.

Ha a belföldi iparos netalán drágábban szol-gáltatná is az illető czikkeket, az által, hogy ezen szállítás következtében munkája van, több munkást foglalkoztathat, nagyobb évi forgalomra tesz szert, az adófizetési erejét gyarapítja s így az államnak más téren kárpótolja azt, ha ez

esetleg az illető czikkek árában többet fizetett. Nem is említjük azon közgazdaságilag nagyon is számba veendő előnyt, hogy a belföldi productiv erők ily módon hatalmasan fejlesztetnek, s így a vagyonosság, ezen a nemzeti életben oly nagy jelentőségű tényező nagyban támogattatik.

Csakhogy az államnak ebbeli eljárásarendszeresen eszközendő, a kapkodás e téren többet árthat, mint fölteni lehetne; mert *sehol sem könnyebb a visszaélés, mint ép e téren.*

Nálunk évek óta követeli a törvényhozás, hogy az állam bizonyos szükségleteit (jelesül papirosban) belföldön fedezze. A kormány jóhiszeműleg ki is szokta kötni a belföldi gyártásnak föltételét s ime legtöbb czikkben most is külföldi iparosok, természetesen belföldi közvetítők segélyével, szállítják a szükségletet. *Itt erélyes ellenőrzés s a belföldi iparosságnak közreműködése szükséges.*

A magyar állam roppant földbirtokánál fogva leginkább van hivatva az oly gyakran s mindig hangoztatott *gyér népesség* ellenszeréről gondoskodni; nagy gazdaságain leginkább életbe léptethetné a *telepitéseket*, leginkább gondoskodhatnék arról, hogy a ritka népességű vidékek lassankint munkás és jóra való polgárokkal teljenek meg. Mit érnek a latifundiumok, ha néptelenek

Telepités.

és veszteséggel, vagy csekély jövedelemmel gazdálkodik rajtuk a hatalmas állam! *Mintagazdaságok, népes vidékek teremtése, ez legyen az állami birtokokon a jelszó* és a későbbi évek bizonyítani fogják, hogy a helyesen eszközölt telepítvényeken a munkás lakosok csupán adó fejében többet szolgáltatnak az államnak, mint a mennyi tiszta jövedelmet élvezett előbb a saját gazdálkodása által.

Házi ipar.

Mind az új telepítvényeken, de különben is már a jelenlegi gazdaságokban *a munkaerő jobb és intenzívebb értékesítésére* gondot kellene fordítania az államnak és e részben kivált a *házi ipar terjesztésére* és fejlesztésére, kellene törekedni, mely állami támogatással, de kivált a társadalmi erők igénybe vétele folytán már is szépen halad nálunk; de állami birtokainkon vagy állami bányáinkban a házi ipar fejlesztése érdekében valóban alig történik valami. Pedig ha valamiképp szorgalmas és kitartó, sőt takarékos népre és munkásra akarunk szert tenni, ezt csak úgy érthetjük el, ha a téli hónapokon majdnem teljes tétlenségre kárhoztatott mezei munkásainkat épen téli munkával látjuk el, ha nekik alkalmat nyújtunk az ipar terén is kenyérkeresésre, munkaerejük értékesítésére, kereset-

képességük előmozdítására; s ez által az ipar számára is munkásokat képezünk.

A viszonyokhoz alkalmazott házi ipar szervezet azután az egész vidékre áldásos lehet s nemcsak az állami jószágok, hanem magán birtokosok munkásainak előnyére is válhat. A példa vonz. Ha az állami jószág mezei munkása alkalmas házi ipar megtanulása és gyakorlása által jobb helyzetbekerül, a szomszéd magán birtokosok munkásai könnyen utánozni fogják a jó példát és ők is törekedni fognak jómódra, gazdagságosságra.

A házi ipar meghonosítása természetesen nem könnyű dolog, mert meg kell fontolni, mily iparág alkalmas bizonyos vidékeken, gondoskodni kell arról, hogy a kiválasztott ipar nyers anyaga s az iparhoz való szerszámok a kezdők számára könnyen megszerezhetőek legyenek, gondoskodni kell alkalmas oktatókról, kik kitartással fáradozzanak a cél elérésén, még akkor is, ha kezdetben roszakaratú tanulók vagy tunya, rest munkások kiképzése esetleg nem sikerülne. Végül különösen biztosítani kell a kész czikkek számára az elkelést. Mert semmi sem hátráltatja az iparhoz csak nagynehezen szoktatott mezei munkások amugy is csekély munkakedvét, mint az a körülmény, ha munkájuknak

méltán várt gyümölcsét, az előállított czikknek árát sem kapják meg.

És ellenkezőleg! Mi sem emeli inkább a tevékenységet, semmi sem fokozza inkább a munkásság ösztönét, mint azon megbizonyosodás, hogy a kész iparcikk biztos vevőre talál, vagy éppen az a körülmény, hogy a munkás nem is dolgozhat annyit, a mennyit a piacon eladni képes volna.

Igy fogom fel a házi ipar terjesztését és hiszem, hogy az bizonyosan oly előnyöket fog nyújtani, melyek kezdetben az állami jószágok jövedelmezőségét s utóbb a nemzeti munkaerő-fokozását elő fogják mozdítani.

Ha már mint magán gazdaság oly fontos szerep jut az államnak az iparfejlesztés terén, mily nagy és szétágazó a feladat, ha az államnak mint *ilyennek* szerepkörébe térünk. Sokszor halljuk, hogy az állam az ipart és a kereskedést csak úgy mozdíthatja elő, ha azokat szabadon fejlődni engedi és csak is a szabad fejlődés útjában álló gátokat és akadályokat hárítja. De ép e feladat korántsem identikus a „laissez faire“ rendszerével, hanem ellenkezőleg: fokozott tevékenységet igényel és az állam élénk érdeklődését követeli, kivált nálunk.

A nemzetek ép úgy, mint az egyes emberek különböző individualitással bírnak és ezen sajátosságuk szerint kell fejlődniök. A mint nem lehet a gyermekek nevelésénél minden egyes gyermekre egy és ugyanazon módszert alkalmazni, hanem egyéni természetük szerint más-más eszközökkel kell testi és lelki erejük növesztésére hatni, ép úgy kell a nemzetek fejlesztésénél és a nemzet gazdasági viszonyainak növesztésénél is különböző módon eljárni.

Iparfejlesztési szempontból az állam teendői nálunk valóban igen nagyok. Első sorban figyelembe veendő az *oktatásügy*. Oktatásügy.

Minden fejlődésnek s így az ipar fejlődésének alapja is első sorban az oktatás helyes rendszerében keresendő. Az *elemi oktatás* terén eddig is már sok történt, törvényünk jó, a kényszeroktatás elve helyes és a törvény keresztülvitele is nagyban és egészben meg lehetős; csakhogy ép az ipar érdekében annyira szükség *ismétlő iskolák* szervezése még nem elég teljes és sok kívánni valót hagynak fön. Pedig e részben mulhatatlanul erélyes intézkedés és szigor szükséges, különben az iparos szellemi fejlődése nem lesz lehetséges. Az állam, a községek s maguk az iparosok helyes és egybevágó

működése által lehet csak itt czélhoz jutni. És czélhoz jutni kell, ha egyáltalában ipart akarunk!

Az elemi oktatás mellett külön figyelmet érdemel a *szakoktatás*, e téren még a kezdeményezés első fokát sem értük el. *Tanműhelyek, szakiskolák, a rajztanítás* általánosítását okvetetlenül keresztül kell vinni. A reáliskolák és a polytechnicummal kapcsolatban tényleg könnyen lehetne, az érdekeltek közbejöttével, a szakoktatást szervezni. Nem lesz nehéz például a budapesti gőzmalmok pénzbeli hozzájárulásával a műegyetemen molnár-tanfolyamot létesíteni s itt kiképeztetni azon munkaerőket (főmolnárokat, üzletvezetőket) kik eddig külföldön nyertek kiképeztetést, vagy épen eddig külföldről importáltak. Ha meggondoljuk, hogy Magyarországon 500 gőzmalom létezik, bizonyára méltónak fogjuk találni azt a kivánságot is, hogy a malomipar számára külön szakoktatásról is gondoskodjunk.

Molnár
szakiskola.

Fűtő-iskola.

Nem lesz nehéz hasonlóképen a polytechnicum kebelében tanfolyamot *fűtők* számára berendezni, kik a gőzgépek mellé aztán nagyobb megbízhatósággal lesznek állithatók, mint a jelenlegi fűtők, kik rendszerint empiricus előképzésen kívül mit sem nyertek, tehát keveset tudnak a gépekről. Pedig mennyi gőzgép működik az

országban. A mezőgazdaság egymagában több mint 3000 gőzgépet (eke, cséplőgép és másféle gépet) foglalkoztat, az erdészet, a bányászat, a malomipar 492-öt, a szesz, ser és másféle iparok, legalább 1120 gépet, mind gőzgépekkel dolgoznak. Ha ezek számára jól képzett fűtőket lehetne szerezni, a munka jobban folyna, tüzelő anyagban nagyobb megtakarítást lehetne elérni, s a gépek kevesebb romlásnak lennének kitéve. Nem lesz nehéz az ország különböző vidékein a reáliskolákon tanfolyamokat nyitni a *szesztermelés* gyakorlati és elméleti oktatására. Már a hazai szeszgyártás fontossága és fejlesztése s általában jelentősége, a mezőgazdaság szempontjából is, az ily törekvéseket méltán igazolná.

Szesz-
termelési
szakiskola.

Ezen példákából is kivehető az irány, melyet követni kellene, s mely iparunk fejlődésére nézve multhatatlanul szükséges.

Felette fontos tényezőt képez a iparosokra nézve a *rajzolás és a formákkal való helyes bánás*. Sok történt ugyan már eddig is a rajzitanítás terén, de korántsem annyi, a mennyi iparunk érdekében kívánatos volna. A rajzitanítás és pedig általában a rajzolásban való gyakorlás minden ismétlő és iparos iskolákban kötelezőleg meghonosítandó. De ezenkívül az egyes vidékek külön iparviszonyai szerint a specialis rajzolás

Rajz.
Alakitás.

is fejlesztendő. Így különösen ott, hol az agyagipar vagy az üvegipar honos, a rajztautításnak iránya terjedjen ki az edények különböző formáira és az edényeken alkalmazható nemesebb izlésű ékitményekre. Ott, hol a bútorigar terjed, gyakoroltassék a tanulónak izlése a különböző korbéli bútorok rajzolása által stb. Ily specialis oktatás nemesak fejleszti az iparost a helyes, jó és szép minták utánzására, hanem ébresztőleg is hat az iparosra, a mennyiben új formák felfedezésére is ösztönzi s találékonyágának tért és alapot is szolgáltathat.

Iparmúzeum. A helyesen szervezett rajztautítás gyakorlati tovább fejlesztése jól rendezett *iparmúzeum* által eszközzendő. Az iparmúzeum azonban ne legyen egyszerű majmolása a külföldi iparmúzeumoknak, hanem legyen a mi viszonyainkhoz, jelesen a nálunk czélba veendő iparfejlesztés irányához alkalmasan berendezve. Figyelembe veendő különösen a czél, melyet az egyes iparágaknál akarunk elérni. Így ha például üvegiparunk nemcsak a belföldi s így már míveltebb izlés kielégítésére dolgozik, hanem a szomszéd keleti tartományokban is keres piacot, akkor helyes lesz az iparmúzeumban a keleti piacokon szokásos formákat is gyűjteményesen összeállítani és helyes módszerben előtűntetni. Az iparmúzeum ne legyen

csak muzeum, hanem gyakorlati oktató; tartassanak a muzeum számára beszerzett gyűjteményekről alkalmas szakférfiak által rendszeres *előadások*, melyekből az iparosok minden oldalról — a művészet, a hasznosság és a kelendőség tekintetében — felvilágosításokat kapjanak; küldessenek a gyűjtemények alkalmas egyének felügyelete alatt különböző vidékekre és helyekre is, hogy a vidékbeli iparosok is élvezzék a muzeumnak hasznát; szóval *ne legyen a czél gazdag muzeum, hanem — ha mindjárt szegényebb — de legyen az használható és értékesíthető gyűjtemények tárháza.*

Szakelőadások.

Az államnak tevékenysége az ipar fejlesztése körül különösen még oly *intézetek szervezése és fenntartásában áll*, melyek tudományos alapon működve, kellő módon felszerelve, az iparnak több tekintetben fontos szolgálatot tehetnek. Ilyféle intézet, melynek égető szüksége főképp a gőzgépek terjedésénél most már nagyon is érezhető, *a kőszén tüzelő erejének megállapítására való telep.* Ily telep megbízhatóságának természetesen minden kétely felülinek kellene lennie, hogy roppant könnyebőségére legyen a hazai iparnak. Mert az iparnál használt kőszén értékét pontosan meg lehetne állapítani, és ennek alapján helyes számításokat létesíteni. Egy további előnyös

Tudományos
szakintézetek.

Vegyészeti
intézet.

intézkedés volna oly *vegyészeti intézetnek szervezése*, melyben az iparosok, aránylag csekély díj fizetése mellett egyes tárgyaknak saját czéljaik szerint leendő kémlését kívánhatnák, vagy pedig saját intentióik szerint gyakorlati próbákat tehetnének. Mily fontos például tudni azt, mily savanyútartalmú az olaj stb. Hogy e czélből külön vegyészeti laboratoriumot tartson az iparos, ezt nem lehet kívánni. Nemcsak a költség, de a szakértelem is hiányzik az egyes iparosnál ily próbák megtételére. Egy talán az egyetemen, vagy a műegyetem laboratoriumában ezen czélra berendezett ipari laboratorium bizonyára sokat használna. Mindezen intézkedések mellett sokat használhat az állam az által, hogy az iparosokra *ösztönzőleg* hat. *Pályadíjak és jutalmak, versenyek és kiállítások* e téren is meghozzák a kellő gyümölcsöket, csak okkal-móddal kell azokat alkalmazni. Különösen helyes volna a *nagy állami jutalmaknak kitűzése oly találmányokra vagy kutatásokra*, melyek hazai különleges viszonyainkat figyelembe véve, a nálunk mutatkozó akadályok vagy hátrányok mellőzését tennék lehetővé. Például: jutalom azon problema megfejtőjének miként lehetne magyar kőszénnel is alkalmas uton versenyképes vasat előállítani. A történet bizonyítja, hogy gyakran a lehetetlennek látszó

Pályadíjak.
Jutalmak.

dolgok is sikerültek jutalmak kitűzése útján, ott van például a répaczukor gyártás. Ha Napoleon nem hirdet jutalmat a czukor előállítására, talán most is még gyarmat-czukorral édesítjük ételeinket. De ha a kitűzött kérdés esetleg nem is oldatnék meg, menyi bűvárkodásra ad ily jutalom ösztönt, mennyi más oldalú találmányra vagy felfedezésre jut kutatás közben a tudós, vagy a gyakorlati iparos, mely találmányok és fölfedezések azután mind hasznára válhatnak a nemzetnek. Nagy nemzeti jutalmak ily czélra nagyon is hatékony tényezők lesznek, és előnyünkre fognak szolgálni.

Az államnak az iparra való közvetlen közreműködésén kívül fontos szerep jut még a *törvényhozás* terén. Helyes törvények minden foglalkozás és állapot számára kívánatosak; de azon téren, hol tényleg gyakran a törvényhozás akaratlanul is visszás helyzeteket teremt, mint ez nálunk az ipar több ágaira nézve történt, ott erélyes és gyökeres segély és intézkedés szükséges. Mielőtt még a törvényhozói újabb intézkedésekről szólnánk, fel kell említeni azon *hibás törvényeket*, melyeknek a mutatkozó szükségletek szerint leendő átalakítása most már minden oldalról követeltetik. Ilyen mindenekelőtte *némely adótörvények*, jelesül a *luxusadó törvény*. Egy

Törvény-
hozás.

Adó-
törvények.

országban, hol örülni kellene, ha a vagyonosabbak mégis már a comfort-hoz szoknak és luxusra is fordítják fölös pénzüket, és ez által több oldalú foglalkozásra nyújtanak ösztönt, és alkalmat, ily országban luxus-törvényeket hozni valóban anachronismus. Mert nem csak hogy amugy is alig említést érdemlő összegeket szokott az ily adó jövedelmezni, hanem megrontja magát az adóforrást, s vele együtt azon iparosokat, a kik az illető luxus fedezése számára dolgoztak. Kocsigyártásunk pangása első sorban és kiválóan a helytelen luxus-adónak a következménye.

Jövedelmi
adó.

Egy további nehézség mutatkozik a *jövedelmi-adó törvény*nél, melynek intézkedései főkép a nyilvános könyveket vezető, s az ezen könyvek alapján adóztatás alá kerülő közvállalatokat nagyon sújtják, habár a magán-vállalkozók is több tekintetben reformokat óhajtanak.

Bélyeg és
illeték.

A *bélyeg- és illeték törvény* hasonlóan súlyos teher gyanánt nehezedik az iparra, s főkép a becsületes iparost, ki nem akarja könnyedén a törvény intézkedését figyelmen kívül hagyni, károsítja, pedig a legrosszabb törvények azok, melyeknek kijátszása könnyű, s melyeknek pontos megtartása nem vihető keresztül.

A *ipartörvény revisiója* is általános kívánság. Ez érdemben figyelembe kellene venni az iparosoknak évek óta hangoztatott speciális kívánságait. De óvakodni kell az aféle kívánalmak teljesítésétől, melyek túlélt s többé fel nem éleszthető viszonyok visszaóhajtásán alapulnak. Bármily szükségesnek mutatkozik is az ipartörvénynek revisiója, a czéhrendszert és annak intézményeit meghonosítani többé nálunk *nem lehet*.

Ipartörvény
revisiója.

Az *iparkamarai törvény* módosítása is szükséges, legalább is a tekintetben, hogy ezen intézmény fentartása ne terhelje egyedül az iparosokat és a kereskedőket, és ne terheltessenek a kamarák a számukra rendelt illetékek beszedésével.

Iparkamarai
törvény.

Legnagyobb fontossággal birna mindazonáltal az iparra nézve a *vasuti törvényeknek* (és concessióknak) oly átalakítása, mely lehetőségessé temé azt, hogy az állam közvetlenül hasson a vasuti viteldijak megállapítására. Mily visszáságok mutatkoznak a közgazdasági életben általában, de különösen az ipar terén, épen a vasuti viteldijaknak tetszés szerinti megállapítása következtében, az eléggé ismeretes, semhogy ezzel tüzetesebben is foglalkozni kellene. Bármily jogokkal legyenek is az egyes vasuti vállalatok

Vasuti
törvény.

— engedély-okmányok folytán — fölruházva, bármennyire tisztelje és kell is tisztelni az államnak a szerzett jogokat, azok sértetlenségét: *azt mindazonáltal meg nem engedheti az állam, hogy ily sértetlen jogok és engedélyokmányok alapján a hazai vasutak mesterséges versenyt tápláljanak, és a mesterségesen rendkívül kedvező viteldíjak segítségével az országba behozott iparcikkek által a belföldi magas viteldíjakkal küzdő ipart tönkretegyék!* Efféle vasuti politika ellen kell orvoslást találni, különben az állam nem felel meg hivatásának.

Ujabb törvényhozási intézkedések

A fennálló törvények átdolgozása mellett *újabb törvényhozási intézkedések is szükségesek.*

Adókezdemények.

Nevezetesen iparfejlesztő szempontból mulhatlanul szükséges oly törvény, mely kezdő nagyobb-szerű vállalatoknak *adókedvezményeket* nyújt; igaz, az efféle törvény nagy óvatosságot igényel, mert esetleg fennálló érdekeket sért és már létező vállalatokkal szemben természetellenes versenyzést teremt, de másrészt hátramaradt iparnál ily kedvezmények nem mellőzhetők. — Törvényhozási intézkedés szükséges a telepítésre nézve; meg kell határozni mily előnyök és mily feltételek teljesítése mellett létesülhetnek telepítvények, még pedig mily feltételek és kedvezmények mellett telepedhetnek át az ország népe-

sebb vidékeiről a lakosok, és mily föltételek és előnyök mellett fogadhatók a külföldről érkező telepítvényesek. A kedvezmények, melyek a telepítésre nyujtatnak, álljanak adókedvezményekben, szerszámok szolgáltatásában, bizonyos községi autonomiában (nagyobb telepítvények esetében) iskolák, és egyházak építésében stb. A föltételek, a melyekhez az előnyök nyujtatnak: meghatározott iparágaik folytatólagos művelése, illetőleg, hogy ez iparágaiknál mint munkások közreműködjenek.

A munkaerő szaporítása az idővel való helyes és takarékos bánással, annak helyes felhasználásával azonos. Ezen állítás helyes voltát Európa nyugoti nemzetei már rég felismerték. Franciaország, ezen bizonyára jó katolikus országban a munkaerő szaporitást a munkaidő szaporításával vélték elérhetni az által, hogy az ünnepnapokat a megfelelő vasárnapokra tették át. Azon országban, hol mindig csak munkás hiányról panaszkodnak, ott nem lehet közömbös, vajjon csak 52 vasárnap, vagy ezek mellett még vagy 50—60 ünnepnap vonatik el a munkától s rendeltetik nem az Isten tiszteletére, hanem nagyrészt a henyélésre, az eszem-iszom és a dinom-dánomra. Bizonyára nem vallásosság hiánya, hanem közgazdasági indokok, melyek közvetlenül a vallásra

Ünnepek
áthelyezése.

is hatnak, parancsolnak e részben módosítást. Ajánlanánk Franciaország és Belgium példájának követését.

Bánya-
törvény.

Áttérve az egyes iparágakra és azoknak szükségletére, első sorban a *bányatörvényeknek* meghozatala követelhető. Nem annyira bányaviszonyaink, mint inkább a *kőszén kérdése*, jelesül: „szabad kőszén“, vagy „a földbirtokosnak joga a kőszénhez“, ez az égető kérdés, melynek minél előbb meg kell oldva lenni, ha általában a kőszénbányászat s vele kapcsolatban az összes ipar nagyobb lendületre juthat. Bármely oldalra döntessék el a kérdés, mindenesetre nagyobb előny lesz a bár talán nem egészen helyesen megoldott kérdés eldöntése, mint a bizonytalanság, melyben a kőszénipar 1860 óta teng. Hasonlóan ily függő fontos kérdés a *regale jog* határozott szabályozása, illetőleg megváltása vagy megszűnése. Az ország legnevezetesebb, kivált mezőgazdasági jellegűknél fogva legelső iparosaink, jelesül a szeszfőzés, a szeszgyártás és a borkezelés szenvednek ezen viszony rendezetlensége folytán. Igaz, a megoldás nem könnyű, sok érdeket érint és esetleg sért is, de a jelenlegi viszony a fejlődést e téren határozottan gátolja.

Regalejog.

Általánosabb jelentőségű az *utak szabályozása, készítése, a közmunka helyes felhasználása, a vizek rendezése, egyes vasuti vonalok megszerzése* (jelestül a déli vaspálya egyes részeinek megváltása), *Fiuméből kiinduló hajóvállalatok segélyezése.*

Más
törvények.

Ezen ügyek mind törvényhozói intézkedést követelnek és rendezésök az ipar érdekében multhatatlanul szükséges. Mily ipar fejlődhetik az országban, ha közlekedési eszközeink nincsenek, avagy oly hitványak, avagy oly magas viteldíjjal járnak, hogy a tovaszállítás vagy lehetetlen vagy legalább felette nehéz. És mily gyakran történik nálunk őszi és téli időben, hogy az utak járhatatlansága folytán az egész közlekedés szünetel, s vele kapcsolatban természetesen az ipar sem nyers anyagokat szerezni, sem kész cikkein túladni nem tud. Hasonlóképp ezen szempontból ítélendő meg a *vásárok rendezésének ügye.* Alig lesz ország Európában, a hol annyi a vásár mint minálunk s a hol oly sok vásár keletkezett volna újabb időkben, főképp 1867 óta, mint nálunk. Pedig sem a szükséglet fedezése, sem az ipar ily sokféle vásárt nem követel. Ezt az ügyet minél előbb rendezni, főképp a munkásság és erkölcsiség szempontjából is igen kívánatos.

Vásárok
rendezése.

Vámkérdés. Politikai életünkben s nemzetgazdasági háztartásunkban nem találjuk meg a helyes, elfogadható rendszert. A legfontosabb kérdésekben — akár a sajtó, akár a parlament terén — gyakran a szenvedély hangja és modora uralkodik, még mielőtt a felszólalók egyik-másik fontos kérdést beható tanulmányozásuk tárgyává tették és annak főbb alkatelemeivel megismerkedtek volna. Így volt ez például a közös, vagy elkülönített vámterület kérdésénél.

Kivánatos volna, hogy e kérdésnek jövőbeni tárgyalása már most készítettessék elő. A törvényhozásnak el kellene határozni, hogy a különféle vámhivataloknál felállítandó rendes ellenőrzési irodák kiviteli- és behozatali vámjainkról rendes statisztikai följegyzéseket vezessenek. Ezekből oly hasznos adat- és anyaghalmaz gyülnék fel, melyet rendszerbe öntve, döntő érvként lehetne e kérdésnek legközelebbi tárgyalása alkalmával fölhasználni.

V.

Az iparfejlesztés tervszerű keresztülvitele *egységes intézkedést* követel! Nem elég megállapítani azt: lehet-e az ipart hazánkban fejleszteni és előmozdítani; nem elég tudni azt, hogy nálunk sok iparágra nézve előnyös viszonyok léteznek, s hogy azoknak alkalmas felhasználása mellett sok iparágat lehetne életre hozni; nem elég tudni azt, hogy *egyesek*, főuraink, főpapjaink, társulatok és hitelintézeteink, az állam és törvényhozás együttes közreműködése közgazdaságunkat nagyban emelhetné. Hanem gondoskodni kell arról is, hogy a mit helyesnek ismerünk, az tényleg az életben gyökeret is verjen, és ne maradjon puszta terv vagy jámbor óhajtás!

Eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy sem egyesek, sem társulatok, sem az állam az iparfejlesztés tervszerű keresztülvitelére nem törekedtek. Nem akarunk ezuttal azon kérdés taglalá-

sába bocsájtkozni, miért nem történt eddig az említett és részben az iparfejlesztésre hivatott közegek által elég erélyes intézkedés. Nem kívánjuk fessegetni azt a kérdést sem, miért nem bir ez irányban az országban levő számos iparkamara és iparegyesület kellő eredményeket felmutatni. Csak azt kívánjuk constatálni, hogy eddig e téren nem történt sok, rendszeresen pedig nem történt semmi!

Iparpártoló
és fejlesztő
társulat.

Ép ez oknál fogva gondoskodni kell arról, hogy jövőre ez máskép legyen! Az iparfejlesztés keresztülvitelére szükséges *egysséges intézkedés*: egy külön társulat teendője. *Ezen iparpártoló és fejlesztő társulat* kebelében az illető érdekelt tényezők meghallgatásával megállapittatnék mindenekeelőtt, az ország mely vidékein milyen iparágakat lehetne okszerűen fejleszteni vagy honosítani; fontolóra vétetnék, mikép lehet az illető iparágakat fejleszteni, lehet-e az egyesek ösztönzése által, kell-e a társulatok létesítésével vagy állami, vagy törvényhatósági és községi közbenjárást igénybe venni; az e végből szükséges lépések és tárgyalások, valamint a szükséges adatok megszerzése és értékesítése, mindaddig, míg az illető iparág a kellő fejlettséget el nem éri, hasonlókép a társulat teendőihez tartoznak.

Az e füzetben az iparfejlesztés érdekében felsorolt eszmék tárgyalása, értékesítése és érvényesítése is e társulatot illetné, mely minden kérdéssel, melyet itt gyakran talán nagyon is fölületesen érintettünk, behatóan foglalkoznék. Egy ily általános áttekintő munka, melyben a teendők csak vázlatosan lehetnek fölemlítve s melyben egy-egy eszmét csak érinteni, de nem részleteiben tárgyalni is lehetett, nem bocsájtkozhatott a felvetett újabb és régibb, gyakorlati és elméleti irányú eszméknek részletes és a tárgy érdeméhez illő taglalásába. Ez eszmék egyenkinti bonczolgatása, egymáshoz való fűzése, érdekazonos összeegyeztetése egy társulatot, egy az ipar érdekeinek előmozdítására hivatott közeget illeti meg.

Ily közeget teremteni kell.

Az ily társulatok szervezete körülbelül a következő lehetne: *tagjai*: a) az ország egyes törvényhatóságai által kiküldött képviselők; b) alapító tagok, kik a társulat czéljaihoz egyszer mindenkorra 100 frttal járulnak, c) pártolók, kik 6 éven át, évi 5 frtnyi tagsági díj lefizetésére köteleztek magukat.

A társulat ügyeit Budapesten *egy igazgatótanács* vezetné, ezen tanács egyharmad részben a törvényhatóság képviselőiből, kétharmad rész-

ben alapító és pártoló tagokból választandja, és pedig az utóbbiakat oly arányban, a mint összes számuk egymáshoz viszonylik. Az igazgatótanács határozatait végrehajtja egy e célra kellő személyzettel ellátott igazgató, a társulat egyik elnökének felügyelete mellett.

Ha így minden tényezőnek felhasználása mellett sikerült a nemzetben élénk mozgalmat kifejteni; ha a vezető szerepre vállalkozó férfiak erélyes kitartással, a megkezdett irányban folytonos tevékenységet tudnak fenntartani: úgy az iparfejlesztés nehézségei lassankint meg fognak szünni, iparunk növekedni fog, s vele karöltve átalakul mezőgazdaságunk és közigazdasági viszonyaink szilárd alapon fognak nyugodni. Szóval:

„Magyarország lesz!”

